

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ЯНІЦЬКА ІННА АНАТОЛІЇВНА

УДК 347.642-058.862(477)

**ОПІКА І ПІКЛУВАННЯ ЯК ФОРМА
ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ,
ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ**

**Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
МІНЧЕНКО Раїса Миколаївна,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
директор Української школи законотворчості

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
КАНЗАФАРОВА Ілона Станіславівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент
ДРІШЛЮК Володимир Ігорович,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін

Захист відбудеться «3» листопада 2015 року о 16⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «2» листопада 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.І. Чанишева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Сімейні відносини та сімейна життєдіяльність тісно вплетені у соціально-економічну реальність, і стан інституту сім'ї є одним із найважливіших індикаторів соціальної стабільності й благополуччя. Нагальною проблемою сьогодення є зниження ролі сім'ї у вихованні дитини, її особистості, що обумовлено залишенням дітей без належного батьківського піклування через економічні та соціальні причини, а також духовну кризу, що виникла у сучасному суспільстві.

В Україні з кожним роком зростає кількість дітей, які через різні причини позбавлені батьківського піклування, у зв'язку з чим потребують особливої уваги та захисту. Однією з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є встановлення опіки та піклування над такими дітьми. Незважаючи на те, що в нашій країні досягнуто певних успіхів у вирішенні непростих завдань, пов'язаних із сімейним влаштуванням дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, захистом їх прав та інтересів, означена проблема вимагає подальшого поглибленого теоретичного вивчення та здійснення активних практичних дій щодо її вирішення.

Проблеми опіки та піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, досліджуються в юридичній літературі з цивільного та сімейного права. Останнім часом в Україні були захищені кандидатські дисертації, в яких аналізуються окремі аспекти опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування: Н. А. Д'ячкова «Опіка як спосіб охорони майнових прав фізичних осіб» (2006 р.), Д. С. Прутян «Опіка за римським приватним правом та сучасним цивільним законодавством України» (2007 р.), Н. Я. Рудий «Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження» (2011 р.), С. Є. Морозова «Правове регулювання опіки та піклування за цивільним законодавством України» (2011 р.) та Н.С. Адаховська «Опіка над майном за цивільним законодавством України» (2013 р.).

Вагоме значення для науки цивільного процесуального права мають також наукові здобутки вчених, які розглядали встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, через призму судового захисту прав неповнолітніх у кандидатських дисертаціях (Л. А. Кондрат'єва «Судовий захист неповнолітніх осіб у цивільному процесі України» (2006 р.), М.В. Логвінова «Цивільна та сімейно-правова відповідальність батьків за правопорушення вчинені неповнолітніми» (2006 р.), Г. Я. Тріпільський «Процесуальні особливості розгляду спорів, які зв'язані з виникненням, здійсненням та зміною особистих немайнових правовідносин між батьками та дітьми» (2008 р.), Ю. В. Александрова

«Процесуальні особливості розгляду цивільних справ щодо позбавлення батьківських прав» (2012 р.) та ін.).

Проте, поза увагою науковців залишаються проблеми, пов'язані з судовим порядком встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавлених батьківського піклування.

Статтею 60 ЦК України передбачається судовий порядок встановлення опіки над малолітніми та піклування над неповнолітніми дітьми. Таким чином, суд також бере участь у влаштуванні та захисті дитини, реалізації правовідносин щодо опіки та піклування. Однак, правозастосовна практика стосовно розгляду та вирішення зазначеної категорії справ є суперечливою та неоднозначною. Судовий порядок встановлення опіки та піклування вимагає пильного контролю, об'єктивності та неупередженості судових рішень, відповідності процедури встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, чинному законодавству, стандартам прав людини і прав дитини.

Недосконалим залишається як матеріальне, так і процесуальне законодавство в Україні щодо встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, містить певні прогалини та суперечності.

Таким чином, актуальність теми дисертаційної роботи обумовлюється необхідністю здійснення спеціального комплексного наукового дослідження опіки і піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також удосконалення чинного законодавства та судової практики у цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу «Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є спеціальне комплексне дослідження опіки і піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначення процесуальних особливостей встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в судовому порядку, а також формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства України у цій сфері.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувалися такі завдання: дослідити методологічні засади функціонування інституту опіки і піклування;

виділити та охарактеризувати етапи становлення та розвитку інституту опіки і піклування;

дослідити особливості правового регулювання інституту опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, за чинним законодавством України;

визначити поняття та розкрити правовий зміст опіки і піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

здійснити порівняльний аналіз інституту опіки і піклування з іншими сімейними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за законодавством України;

дослідити позасудовий порядок встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;

з'ясувати правову природу справ щодо встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;

розкрити особливості відкриття провадження та провадження у справі до судового розгляду справ щодо встановлення опіки чи піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування;

визначити особливості судового порядку встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення цивільного, сімейного та цивільного процесуального законодавства України у частині встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Предметом дослідження є опіка і піклування як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є інтегральний (комплексний) підхід до встановлення опіки (піклування) над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання. Діалектичний метод було використано для дослідження: елементів та ознак інституту опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, його правової природи та класифікації; змісту механізму реалізації опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування (підрозділ 1.3, 2.1). Онтологічну основу дослідження склали формально-логічний та формально-юридичний методи, які надали можливість проаналізувати чинні правові норми, зокрема, ЦК України, СК України, ЦПК України, що застосовуються при розгляді справ про встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими

батьківського піклування (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Системно-структурний метод застосовувався для розгляду складових предмету дослідження як єдиного цілого (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2). Структурно-функціональний метод використовувався при визначенні основних правових засад порушення та розгляду справ щодо встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). Методи індукції та дедукції дозволили виокремити загальні та відмінні ознаки, що притаманні процесуальним особливостям даної категорії справ (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2, 3.3). Аналітичний метод використовувався у тих випадках, коли було необхідно обґрунтувати, довести, спростувати ті або інші теоретичні положення про поняття та правовий зміст опіки і піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (підрозділи 1.3, 2.1). У дослідженні застосовувалися також методи синтезу, моделювання та аналогії, порівняння та протиставлення у систематизації емпіричного матеріалу для отримання власних теоретичних результатів та досягнення поставленої мети (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2). Історичний метод дозволив розкрити специфіку встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в межах окремого історичного періоду (підрозділ 1.2).

Теоретичною основою дослідження процесуальних особливостей розгляду справ про встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, стали наукові праці відомих вчених-правознавців: А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусова, С. С. Бичкової, Н. Л. Бондаренко-Зелінської, М. А. Вікута, В. І. Дрішлюка, Л. М. Зілковської, І. С. Канзафарової, В. С. Ковальської, В. В. Комарова, С. О. Короса, Д. Д. Луспеника, Р. М. Мінченко, П. Ф. Немеша, Р. О. Стефанчука, В. І. Тертишнікова, Г. Я. Тріпільського, С. А. Чванкіна, Ю. С. Червоного, С. Я. Фурси, М. Й. Штефана та ін.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики, матеріали практики органів опіки та піклування, статистичні та інші фактичні дані щодо діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним системним дослідженням опіки і піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та захисту прав і інтересів цієї категорії суб'єктів права в цивільному судочинстві.

У межах здійсненого дослідження отримано такі результати, які мають наукову новизну:

вперше:

визначено поняття опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, як форми влаштування малолітніх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, органами опіки та піклування або судом з метою захисту особистих та майнових прав даної категорії дітей;

запропоновано визначення поняття піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, як форми влаштування неповнолітніх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, органами опіки і піклування або судом з метою захисту особистих та майнових прав даної категорії дітей;

обґрунтовано доцільність виділення окремої категорії справ про встановлення опіки і піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування, в рамках цивільного судочинства за правилами окремого провадження;

запропоновано наділити суд повноваженням зобов'язати відповідний орган опіки та піклування надати дитині статус дитини, позбавленої батьківського піклування, з подальшим переданням даної інформації відповідній службі у справах дітей задля занесення зазначених даних до Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, з метою якнайшвидшого і повного вирішення справи;

обґрунтовано доцільність визнання факту набрання рішенням суду законної сили у справах про встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, після занесення даних про надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, до Єдиного електронного банку даних;

доведено доцільність віднесення до кола осіб, які можуть подавати заяву про встановлення опіки (піклування) над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, особу, в сім'ї якої проживає дитина, родичів дитини, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурора, Уповноваженого Президента України з прав дитини та закріплення даного положення на законодавчому рівні у СК України;

удосконалено:

періодизацію становлення та розвитку інституту опіки і піклування, здійснену відповідно до історіографічних традицій періодизації розвитку держави і права України, та доведено необхідність виділення сучасного етапу (з 1991 року – по теперішній час);

визначення опіки як форми влаштування малолітніх та недієздатних фізичних осіб органами опіки та піклування, судом для захисту їх особистих і майнових прав та інтересів.

визначення піклування як форми влаштування неповнолітніх та обмежено дієздатних фізичних осіб органами опіки та піклування, судом для захисту їх особистих і майнових прав та інтересів;

набуло подальшого розвитку:

поділ інституту опіки та піклування на два окремих субінституту опіки та піклування. Правові норми, що входять до зазначених субінститутів,

є відносно відокремленими, мають специфічний предмет правового регулювання, поширюються на певне коло осіб;

положення щодо правової природи справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. Справи даної категорії підлягають розгляду у порядку цивільного судочинства за правилами позовного (при одночасному розгляді позовної заяви щодо позбавлення батьківських прав або відібрання у батьків дитини без позбавлення батьківських прав) або окремого (при одночасному розгляді заяви щодо визнання батьків безвісно відсутніми чи оголошення їх померлими або недієздатними) провадження;

висновок щодо обов'язкової участі органів опіки та піклування у формі надання висновку у справі про встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, і закріплення даного положення на законодавчому рівні.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідницькій діяльності – для подальших досліджень функціонування інституту опіки та піклування в українській системі права взагалі та питань, пов'язаних із процесуальними особливостями встановлення опіки (піклування) над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в цивільному процесі, зокрема;

правозастосовній діяльності – при розгляді судами справ про встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування;

сфері правотворчості – при вдосконаленні механізму правового регулювання опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, за чинним законодавством України;

навчальному процесі – при викладанні нормативних курсів «Цивільне та сімейне право», «Цивільний процес», при підготовці та написанні підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні висновки і практичні рекомендації дисертаційного дослідження оприлюднені на: Міжнародній конференції, присвяченій пам'яті Ю. С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 17 грудня 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Правове життя сучасної України» (Одеса, 20-21 травня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 28 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів» (м. Харків, 29-30 жовтня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми цивільного права та процесу», присвяченій пам'яті Ю. С. Червоного (м. Одеса, 16 грудня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній

конференції—«Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного «Актуальні проблеми цивільного права та процесу» (м. Одеса, 2013); VIII Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасна цивілістика» (м. Одеса, 29-30 березня 2013 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2013 року); Міжнародній науковій конференції «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 24 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2014р.)

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки викладені у 19 друкованих наукових працях, у тому числі 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дисертаційного дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які включають дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (288 найменувань). Загальний обсяг дисертації складає 229 сторінок, із яких основний зміст – 197 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлюються наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Перший розділ «Теоретико-методологічні засади та історіографія дослідження інституту опіки та піклування» складається з трьох підрозділів та присвячений характеристиці методологічного дослідження інституту опіки та піклування, історичним витокам інституту опіки та піклування в Україні, дослідженню правового регулювання інституту опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

У **підрозділі 1.1. «Методологічні засади дослідження інституту опіки та піклування»** аргументовано доводиться, що при формуванні методологічної основи встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, слід використовувати такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, як: діалектичний, формально-логічний, формально-юридичний, системно-структурний метод, структурно-функціональний, метод індукції, дедукції, аналітичний, історичний тощо. Вищий щабель методології дослідження складають загальні принципи пізнання та наукові підходи до праворозуміння, які формують сучасну наукову парадигму.

У підрозділі 1.2. «Історичні витоки інституту опіки та піклування в Україні» відзначається, що становлення даного інституту безпосередньо залежало від рівня розвитку суспільства та формування державно-правових інститутів і стосувалося мети, підстав та порядку встановлення опіки та піклування, суб'єктів правовідносин, їх прав та обов'язків.

Встановлено, що національні особливості правового регулювання суспільних відносин у сфері опіки починають формуватися ще з IX ст. Враховуючи те, що українські землі входили до складу різних держав: Польщі, Литви, Австро-Угорщини, Молдови, Туреччини, Росії, що мали свою культуру та систему законодавства, пропонується при виділенні етапів становлення та розвитку інституту опіки і піклування в Україні дотримуватись історіографічних традицій періодизації розвитку держави і права України.

У підрозділі підтримується точка зору науковців щодо виокремлення наступних етапів становлення та розвитку інституту опіки та піклування в Україні: перший етап від VII–IX ст. до XIV ст.; другий – XIV–XVII ст.; третій – XVIII – початок XX ст.; четвертий – 1917–1991 рр. Доводиться необхідність доповнення даної періодизації окремим п'ятим етапом, а саме з 1991 року – по теперішній час, протягом якого відбувається реформування та подальший розвиток інституту опіки та піклування.

У підрозділі 1.3. «Правове регулювання інституту опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування» визначається предмет, об'єкт правового регулювання інституту опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

З урахуванням основних доктринальних підходів щодо визначення предмету та об'єкту правового регулювання інституту опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, встановлено, що предметом правового регулювання є інститут опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, який регулюється системою нормативно-правових актів чинного законодавства України щодо встановлення та влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Об'єктом правового регулювання інституту опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, слід визначити сукупність суспільних відносин, що виникають в процесі встановлення та влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Підтримано наявні в правовій доктрині точки зору, що механізм правового регулювання опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування поділяється на три елементи, що складаються з: норм права; юридичних фактів; прав та обов'язків учасників правовідносин, що виникають на підставі правових норм у зв'язку з появою законодавчо передбачених юридичних фактів.

Другий розділ «Поняття та правова сутність інституту опіки та піклування» містить три підрозділи і присвячений визначенню поняття та правового змісту інституту опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, порівняльному аналізу інституту опіки та піклування з іншими сімейними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за законодавством України, характеристиці позасудового порядку встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

У підрозділі 2.1 «Поняття та правовий зміст інституту опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування» поглиблено теоретичне розуміння проблем, пов'язаних із сімейним влаштуванням дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і захистом їх законних прав та охоронюваних законом інтересів.

У підрозділі зазначається, що чинне законодавство України не містить легального визначення поняття «опіка» та «піклування», а питання щодо їх правової сутності відносяться до дискусійних. Визначення понять «опіка» та «піклування» є необхідним для усунення неоднозначного їх використання у правовій доктрині та практиці. Робиться висновок, що ці поняття є взаємопов'язаними, але різними за змістом, оскільки піклування має за мету поступову соціалізацію, а опіка більшою мірою виконує охоронні функції.

При дослідженні питання про галузеву належність системи норм щодо опіки та піклування встановлено відсутність єдиного наукового підходу. На підставі існуючих наукових досліджень, аналізу змісту нормативно-правових актів України встановлено, що інститут опіки та піклування – це комплексний інститут, що складається з норм сімейного, цивільного, адміністративного права, а також цивільного процесуального права.

При визначенні місця опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в комплексному інституті опіки та піклування обґрунтовано доцільність поділу опіки та піклування на два окремі правові субінститути.

У підрозділі 2.2. «Порівняльний аналіз інституту опіки і піклування з іншими сімейними формами влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за законодавством України» досліджуються інші сімейні форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: патронат, усиновлення, дитячий будинок сімейного типу, прийомна сім'я.

За результатами аналізу основних доктринальних підходів зроблено висновок про те, що опіка та піклування відрізняється від інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за наступними критеріями: підставами влаштування дитини на виховання; обсягом і межами здійснення прав та обов'язків учасників правовідносин; правовим статусом дитини-вихованця; вимогами до віку особи-вихователя та

особи-вихованця; встановленням тасмниці влаштування дитини на виховання та ін.

У *підрозділі 2.3. «Позасудовий порядок встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування»* розкрито особливості адміністративного порядку встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Встановлено, що відповідно до чинного законодавства України встановлення опіки і піклування над дитиною-сиротою і дитиною, позбавленою батьківського піклування, може відбуватися як у судовому, так і в адміністративному порядку.

При одержанні відомостей про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, органи опіки та піклування зобов'язані негайно здійснити відповідне обстеження і при встановленні факту відсутності опіки батьків забезпечити тимчасове влаштування неповнолітніх до вирішення питання про призначення опікуна чи піклувальника. Незалежно від порядку встановлення опіки та піклування, основні повноваження в сфері встановлення опіки та піклування, а саме – щодо підготовки документів, вибору особи опікуна або піклувальника, контролю за виконанням обов'язків опікунами та піклувальниками, захисту майнових та особистих немайнових прав підопічних дітей покладено на органи опіки та піклування.

Встановлення опіки (піклування) над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, органом опіки та піклування в літературі називаються адміністративною послугою. В адміністративному порядку встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, відбувається шляхом надання заявнику адміністративної послуги службою у справах дітей відповідної державної адміністрації.

Третій розділ «Судовий порядок встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування» складається з трьох підрозділів, у яких досліджуються правова природа справ щодо встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, відкриття провадження та провадження у справі до судового розгляду щодо встановлення опіки та піклування над дітьми позбавленими батьківського піклування, судовий розгляд справ щодо встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування.

У *підрозділі 3.1. «Правова природа справ про встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування»* зазначено, що справи про встановлення опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, відносяться до цивільної юрисдикції.

Системний аналіз нормативно-правових актів України дає підстави стверджувати, що встановлення опіки над малолітньою особою або встановлення піклування над неповнолітньою особою можливе у судовому порядку лише у тому випадку, якщо під час розгляду судом будь-якої пов'язаної з дитиною справи стане відомо, що дитина позбавлена батьківського піклування (ч. 3, ч. 4 ст. 60 ЦК України, ч. 3 ст. 243 СК України). У всіх інших випадках встановлення опіки або піклування над особою, яка має статус дитини, позбавленої батьківського піклування, або дитини-сироти, відбувається за рішенням органу опіки та піклування. Таким чином, справи про встановлення опіки над малолітніми особами або піклування над неповнолітніми не є самостійними справами та можуть об'єднуватися для розгляду в судовому порядку з іншою цивільною справою.

У судовому порядку опіка (піклування) над дитиною, позбавленою батьківського піклування, встановлюється до того, як їй буде надано офіційний статус дитини, позбавленої батьківського піклування. Запропоновано вирішення даної ситуації шляхом надання суду повноважень зобов'язати відповідний орган опіки та піклування надати дитині статус дитини, позбавленої батьківського піклування, якщо при встановленні опіки (піклування) над дитиною судом при об'єднанні декількох позовних вимог буде встановлено, що дитина потребує визнання її дитиною, позбавленою батьківського піклування, з метою якнайшвидшого та повного вирішення справи.

Обгрунтованим визнається розгляд у порядку цивільного судочинства за правилами позовного провадження справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, при одночасному розгляді позовної заяви щодо позбавлення батьківських прав або відібрання у батьків дитини без позбавлення батьківських прав. Справи про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою, про визнання фізичної особи недієздатною розглядаються в окремому провадженні відповідно до ч. 2 ст. 234 ЦПК України. Тоді вимога про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, може розглядатися разом з вищенаведеними справами в окремому провадженні.

У підрозділі 3.2. *«Відкриття провадження та провадження у справі до судового розгляду щодо встановлення опіки та піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування»* проаналізовано процесуальний порядок відкриття провадження у справі та провадження у справі до судового розгляду справ про встановлення опіки та піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Встановлено, що для здійснення права на пред'явлення позову (заяви) необхідно дотримуватись загальних передумов та передбачених законом умов з урахуванням того, що встановлення опіки та піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування, в судовому порядку розглядається

тільки разом з іншими вимогами, якщо є необхідність встановити опіку (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Звертається увага на те, що законодавством не визначено коло осіб, які мають право на звернення до суду з вимогою про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування. На підставі вищенаведеного з урахуванням аналізу основних доктринальних підходів та актів чинного законодавства запропоновано на законодавчому рівні визначити коло осіб, які наділені правом звернення до суду з позовом про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування.

На підставі аналізу чинного законодавства та судової практики визначено, що підсудність у справах про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, підпадає під правила підсудності пов'язаних справ, у зв'язку з чим запропоновано закріпити дане положення на законодавчому рівні.

Дослідження мети та завдань стадії провадження у справі до судового розгляду дає підстави для висновку про те, що складність у вирішенні справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування полягає у об'єднанні позовних вимог, необхідності обов'язкового залучення органів опіки та піклування для надання висновків по справі у частині пов'язаних позовних вимог та подання про призначення опікуна (піклувальника), визначенні кола доказів, а в деяких випадках призначенні проведення судової експертизи, вирішенні питання про забезпечення позову тощо. У зв'язку з цим проведення попереднього судового засідання у справах про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, є доцільним.

У підрозділі 3.3. «Судовий розгляд справ щодо встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування» описуються процесуальні особливості розгляду справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування.

З урахуванням особливостей справ, що впливають із сімейних правовідносин, зокрема, справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, положень ст. 12 Конвенції про права дитини, ч. 4 ст. 63 ЦК України, ст. 171 СК України та досліджень науковців, участь дитини у судовому розгляді, яка є позивачем у справі (якщо вона досягла віку, коли може висловити свою думку), слід визнати обов'язковою. Однак, форму участі дитини слід передбачити з огляду на вікові особливості дитини та складність справи.

Встановлено, що суперечливими та невирішеними є питання щодо можливості суду при розгляді справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, за власною ініціативою вийти за межі заявлених позивачем вимог. Аналіз судової практики дає підстави для висновку про те, що існує велика кількість справ, коли позов обмежується тільки вимогами, задоволення яких викликає необхідність

влаштування дитини та захисту її прав і інтересів, визначення того, кому повинні бути передані діти під опіку чи піклування, хоча б тимчасову. Адже для всебічного захисту дитини, її прав та інтересів доречнішим було б наділити повноваженнями суд за власною ініціативою вийти за межі заявлених позивачем вимог щодо встановлення опіки чи піклування над дитиною у разі виникнення необхідності.

Аналіз судової практики свідчить про неоднозначне тлумачення законодавчих норм, зокрема закріплених у частинах третій та четвертій ст. 60 ЦК України, неврахування причинно-наслідкових зв'язків при розгляді справ про встановлення опіки та піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування тощо. У зв'язку з цим у підрозділі формулюються пропозиції щодо внесення змін до зазначеної статті.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладаються найбільш важливі положення дисертаційного дослідження, формулюються пропозиції щодо удосконалення чинного цивільного законодавства:

1. Методологічні засади дослідження встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, доцільно розробляти із застосуванням трирівневого підходу до класифікацій методів наукового пізнання: перший рівень - загальні принципи пізнання та наукові підходи до праворозуміння, сукупність яких становить парадигму наукового пізнання; другий рівень - загальнонаукові методи, що мають міждисциплінарний характер; третій рівень - спеціальні методи, безпосередньо спрямовані на отримання конкретних знань. Тільки комплексна, інтегративна методологічна основа надає можливість всебічного аналізу означеної у дисертаційному дослідженні правової проблематики, вирішенню поставлених завдань.

2. Аналіз історичних витоків інституту опіки та піклування свідчить про те, що процес формування даного інституту безпосередньо залежав від рівня розвитку суспільства та державно-правових інститутів і стосувався мети, підстав та порядку встановлення опіки та піклування, об'єкту опіки (піклування), суб'єктів правовідносин, їх прав та обов'язків. Основні етапи становлення та розвитку інституту опіки та піклування в Україні відповідають періодизації історичного розвитку держави і права України. Доведено необхідність доповнення даної періодизації останнім етапом з 1991 року (з моменту проголошення незалежності України) – по теперішній час, в який відбувається реформування та подальший розвиток інституту опіки та піклування.

3. Проведений аналіз сучасного стану та напрямків розвитку правового регулювання опіки та піклування підтверджує необхідність подальшого дослідження шляхів і методів формування законодавства, спрямованих на

комплексне здійснення моральної та матеріальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також захисту їх особистих і майнових прав. Об'єктом правового регулювання опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, є сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі встановлення та влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

4. З урахуванням основних концептуальних підходів опіку над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування видається доцільним визначити як форму влаштування малолітніх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, органами опіки та піклування або судом з метою захисту особистих та майнових прав даної категорії дітей. Піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування слід розглядати як форму влаштування неповнолітніх дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, органами опіки і піклування або судом з метою захисту особистих та майнових прав даної категорії дітей.

Опіку і піклування необхідно розглядати як вид соціальної турботи, форму влаштування неповнолітніх та недієздатних або не повністю дієздатних повнолітніх громадян, діяльність органів опіки та піклування, а за чинним ЦК України і суду.

5. Опіка та піклування над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування, відрізняється від інших форм влаштування дітей за певними ознаками: підставою влаштування дитини на виховання; обсягом і межами здійснення прав та обов'язків учасників правовідносин; правовим статусом дитини-вихованця; вимогами до віку особи-вихователя та особи-вихованця; порядком встановлення таємниці влаштування дитини на виховання та ін.

6. Позасудовий (адміністративний) порядок встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, здійснюється шляхом надання заявнику адміністративної послуги службою у справах дітей відповідної державної адміністрації.

7. Розгляд справ про встановлення опіки чи піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування, здійснюється у порядку цивільного судочинства. Встановлено, що вимога про встановлення опіки чи піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування, завжди розглядається шляхом об'єднання вимог з іншими категоріями справ. У судовому порядку встановлення опіки чи піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування, може розглядатися як в окремому, так і в позовному провадженні в залежності від категорії справ, з якою об'єднується дана вимога.

8. Застосування загальних правил цивільного судочинства можливе на стадіях відкриття провадження, провадження до судового розгляду у справі про встановлення опіки чи піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Процесуальний порядок розгляду справ про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства відповідно до положень Глави 4 Розділу III ЦПК України з урахуванням особливостей, обумовлених правовою природою зазначеної категорії справ, оскільки такі справи розглядаються як у позовному, так і в окремому провадженні.

Участь органів опіки та піклування для надання висновку в справах про встановлення опіки (піклування) над дитиною, позбавленою батьківського піклування, слід визнати обов'язковою і передбачити її у ЦК України.

9. З метою удосконалення чинного законодавства в частині встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, доцільним є внесення змін та доповнень до ЦК України, СК України, ЦПК України, а саме:

- частину третю ст. 60 Цивільного кодексу України пропонується викласти у наступній редакції: «Суд встановлює опіку над малолітньою особою, якщо при розгляді цивільної справи буде встановлено, що така особа потребує визнання її дитиною, позбавленою батьківського піклування, та надання їй відповідного статусу. Суд за поданням органу опіки та піклування призначає опікуна над дитиною та приймає рішення про набуття дитиною статусу дитини, позбавленої батьківського піклування. Рішення суду вступає в силу лише після занесення даних про надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, до Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, про що буде у зворотньому порядку сповіщено суд»;

- частину четверту ст. 60 Цивільного кодексу України пропонується викласти у наступній редакції: «Суд встановлює піклування над неповнолітньою особою, якщо при розгляді цивільної справи буде встановлено, що така особа потребує визнання її дитиною, позбавленою батьківського піклування, та надання їй відповідного статусу. Суд призначає піклувальника за поданням органу опіки та піклування та приймає рішення про набуття дитиною статусу дитини, позбавленої батьківського піклування. Рішення суду набирає чинності лише після занесення даних про надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, до Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, про що буде у зворотньому порядку сповіщено суд»;

- статтю 62 Цивільного кодексу України пропонується викласти у такій редакції: «Опіка або піклування над дітьми, позбавленими батьківського піклування, в адміністративному (відомчому) порядку встановлюється за місцем проживання фізичної особи, яка потребує опіки чи піклування, або за місцем проживання опікуна чи піклувальника, а в судовому порядку - за місцем розгляду первісного позову»;

– частину третю статті 113 Цивільного процесуального кодексу України пропонується викласти у наступній редакції: «Справи, пов'язані між собою, та вирішення яких залежить одна від одної, але які мають різні підстави позову (заяви), необхідно розглядати за місцем розгляду первісного позову»;

– частину першу статті 223 Цивільного процесуального кодексу України пропонується викласти у наступній редакції: «Рішення суду набирає чинності після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. Рішення суду у справах про встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування, набирає чинності після занесення даних про надання дитині статусу дитини, позбавленої батьківського піклування до Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає чинності після розгляду справи апеляційним судом».

У дисертації сформульовані й інші пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства в частині встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Яніцька І. А. Правовий статус патронату як форми сімейного виховання / І. А. Яніцька // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. Вип. 58. – Одеса, 2011. – С. 315-321.
2. Яніцька І. А. Процесуальні особливості оформлення усиновлення громадянами України та іноземними громадянами / І. А. Яніцька // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. Вип. 66. – Одеса, 2012. – С. 389-394.
3. Яніцька І. А. Законодавче регулювання прав та обов'язків опікунів (піклувальників) / І. А. Яніцька // Прикарпатський юридичний вісник : зб. наук. праць. Вип. 2. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 95-101.
4. Яніцька І. А. Поняття та значення інституту опіки та піклування, їх розмежування. / І. А. Яніцька // Науковий вісник УжНУ. Серія : Право. – 2013. – Вип. 21. Т.1, ч.2. – С. 315-317.
5. Яницкая И. А. Правовая природа института опеки / И. А. Яницкая // *Leges si vivas*. – 2014. – № 3/3. – С. 242-244.
6. Яніцька І. А. Роль опікуна (піклувальника) в житті дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування / І. А. Яніцька // Часопис цивілістики. – 2014. – Вип. 16. – С. 218-221.
7. Яніцька І. А. Встановлення опіки та піклування над дітьми сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування / І. А. Яніцька // Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали. Міжнар. наук. конф.,

присвяч. пам'яті Ю. С. Червоного (м. Одеса, 17 груд. 2010 р.). – Одеса, 2010. – С. 267-270.

8. Яніцька І. А. Діти-сироти: проблеми суспільства і держави / І. А. Яніцька // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20–21 квіт. 2011 р.). – Одеса, 2011. – Т.2. – С. 335-336.

9. Яніцька І. А. Дитячий будинок сімейного типу як форма влаштування дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / І. А. Яніцька // Римське право і сучасність : матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 28 трав. 2011 р.). – Одеса, 2011. – Ч.1. – С. 194-195.

10. Яніцька І. А. Особливості та тенденції розвитку інституту прийомної сім'ї в Україні / І. А. Яніцька // Теорія і практика правотворчої та правозастосовної діяльності у контексті сучасних реформаційних процесів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29-30 жовт. 2011 р.). – Х., 2011. – Т.2. – С. 54-55.

11. Яніцька І. А. Державна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / І. А. Яніцька // Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті Ю. С. Червоного (м. Одеса, 16 груд. 2011 р.). – Одеса, 2011. – С. 105-108.

12. Яніцька І. А. Шляхи вдосконалення інституту опіки та піклування над дітьми-сиротами, та дітьми позбавленими батьківського піклування / І. А. Яніцька // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (м. Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.). – 2012. – Т.3. – С. 199-201.

13. Яніцька І. А. Законодавчі аспекти майнових відносин опікунів, піклувальників та підопічних / І. А. Яніцька // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 30 листоп. 2012 р.). – 2012. – Т. 2. – С. 621-623.

14. Яніцька І. А. Звільнення опікунів, піклувальників дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування від покладених на них обов'язків. / І. А. Яніцька // Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. ім. Ю. С. Червоного – Одеса, 2013. – С. 85-89.

15. Яніцька І. А. Переваги та законодавчі недоліки влаштування в сім'ю дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. / І. А. Яніцька // Сучасна цивілістика : матеріали VIII Міжнар. цивіл. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 29-30 берез. 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 249-252.

16. Яніцька І. А. Окремі проблеми соціального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. / І. А. Яніцька // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16-17 трав. 2013 р.). – Одеса, 2013. – Т. 2. – С. 709-712.

17. Яніцька І. А. Соціальне забезпечення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. / І. А. Яніцька // Римське право і сучасність :

матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 24 трав. 2013 р.). – Одеса, 2013. – С. 149-151.

18. Яніцька І. А. Соціальна квартира як нова форма тимчасового влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / І. А. Яніцька // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16-17 трав. 2014 р.). – Одеса, 2014. – Т.1 – С. 393-396.

19. Яніцька І. А. Деякі проблемні аспекти судового порядку встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування / І. А. Яніцька // Актуальні проблеми цивілістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 листоп. 2014р.). – Одеса, 2014. – С. 133-137.

АНОТАЦІЯ

Яніцька І.А. Опіка та піклування як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

Дисертація є спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем правового регулювання опіки та піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

У дисертації виділено і охарактеризовано етапи становлення та розвитку інституту опіки і піклування; досліджено особливості правового регулювання інституту опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, за чинним законодавством України.

Визначено поняття та розкрито правовий зміст опіки і піклування як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Досліджено позасудовий порядок встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування. З'ясовано правову природу справ щодо встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; розкрито особливості відкриття провадження та провадження у справі до судового розгляду справ щодо встановлення опіки чи піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування; визначено особливості судового порядку встановлення опіки і піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування.

Сформульовано пропозиції щодо удосконалення чинного цивільно-процесуального, цивільного та сімейного законодавства у частині встановлення опіки та піклування над дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування, в судовому порядку.

Ключові слова: опіка, піклування, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, встановлення опіки і піклування.

АННОТАЦІЯ

Яницкая И.А. Опекa и попечительство, как форма устройства детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация является специальным комплексным исследованием теоретических и практических проблем правового регулирования опеки и попечительства как формы устройства детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

В диссертации определяются историко-методологические основы, понятие и правовая сущность института опеки и попечительства. Исследуются особенности правового регулирования института опеки и попечительства над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства, по действующему законодательству Украины.

Определяется понятие и раскрывается правовое содержание опеки и попечительства как формы устройства детей-сирот и детей, лишенных родительского попечительства.

Исследуется внесудебный порядок установления опеки и попечительства над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства. В административном порядке установление опеки (попечительства) над детьми, лишенными родительского попечительства, происходит путем предоставления заявителю административной услуги службой по делам детей соответствующей государственной администрации.

Выясняется правовая природа дел об установлении опеки и попечительства над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства.

Раскрываются особенности открытия производства и производства по делам до судебного рассмотрения дел об установлении опеки или попечительства над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства;

Определяются процессуальные особенности судебного порядка установления опеки и попечительства над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства. Доказывается обоснованность рассмотрения дел об установлении опеки над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства, в соответствии с правилами или искового (при одновременном рассмотрении искового заявления о лишении родительских прав или отобрании у родителей ребенка без лишения

родительских прав), или неисквогого (при одновременном рассмотрении заявления о признании родителей безвестно отсутствующими или объявления их умершими или недееспособными) производства.

Формулируются предложения по внесению изменений и дополнений по совершенствованию действующего гражданского процессуального, гражданского и семейного законодательства в части установления опеки и попечительства над детьми-сиротами и детьми, лишенными родительского попечительства, в судебном порядке.

Ключевые слова: опека, попечительство, дети-сироты, дети, лишенные родительского попечительства, установление опеки и попечительства.

SUMMARY

Yanicka I.A. Custody and guardianship as a form of care for orphans and children deprived of parental care. – The Manuscript.

The dissertation for the obtaining of the Candidate of Law degree in the specialization 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family law; Private International Law. – National University “Odesa Law Academy”, Odesa, 2015.

The dissertation is a special complex research of theoretical and practical problems of legal regulation of custody and guardianship as a form of care for orphans and children deprived of parental care.

The thesis identified and characterized the stages of formation and development of the institute of custody and guardianship; the peculiarities of the legal regulation of the institution of custody and guardianship over the orphans and children deprived of parental care according to the current legislation of Ukraine.

The concept and legal contents of guardianship as a form of placement of orphans and children deprived of parental care is defined. Extrajudicial procedure of establishment of custody and guardianship over orphans and children deprived of parental care is researched. The legal nature of cases concerning guardianship and custody of orphans and children deprived of parental care is explored; the peculiarities of opening of proceedings and proceedings in the case before the court hearing concerning guardianship or custody of orphans and children deprived of parental care is discovered. The peculiarities of the judicial order of establishment of guardianship over orphans and children deprived of parental care are defined.

Suggestions on improvement of current civil procedural, civil and family legislation in the part of establishing of custody and guardianship of orphans and children deprived of parental care in the judicial order are formulated in the article.

Keywords: custody, guardianship, orphans, children deprived of parental care, establishment of custody and guardianship.